

Kyiv
School of
Economics

КИЇВСЬКА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ

МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА З ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВРЯДУВАННЯ

ДИПЛОМНА РОБОТА

**ПРИНАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ДЕПУТАТІВ ДО БІЗНЕС-ГРУП І ЇХ
ГОЛОСУВАННЯ ЗА ЗАКОНИ, ЯКІ ПОКРАЩУЮТЬ БІЗНЕС-
СЕРЕДОВИЩЕ: ЧИ Є ЗВ'ЯЗОК?**

Студентка: Гой Ірина Миколаївна
Наукова керівниця: Шпак Соломія,
Доцент кафедри публічної політики і врядування, доцент кафедри економіки

Для здобуття освітнього ступеня: Магістр
за спеціальністю: 281 Публічне управління та адміністрування

Київ 2023

ЗМІСТ

1. ВСТУП	3
1.1. Анотація	3
1.2. Вступ	4
2. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	6
2.1. Бізнес-групи та теорія захоплення держави	6
2.2. Конкуренція та потреба у взаємодії бізнесу та влади	7
2.3. Інструменти впливу на прийняття політичних рішень	9
2.4. Аналітичне питання	11
3. ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ	12
3.1. Гіпотеза дослідження	12
3.2. Концептуалізація	13
3.3. Методологія	16
3.3.1. Збір даних	16
3.3.2. Об'єм вибірки	20
3.3.3. Обробка та аналіз даних	20
4. РЕЗУЛЬТАТИ	23
5. ВИСНОВКИ	27
6. ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	28
7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29
8. ДОДАТКИ	32
8.1. Додаток А. Код застосований в першому підході аналізу даних.	32
8.2. Додаток Б. Код застосований в другому підході аналізу даних.	37

1. ВСТУП

1.1. Анотація

Відповідно до концепції захоплення держави бізнес-групи здатні діяти таким чином, щоб отримати контроль над державними структурами та впливати на прийняття політичних рішень, які відповідали б виключно їхнім бізнес-інтересам. Головним інструментом бізнес-груп є побудова зв'язків для забезпечення впливу на прийняття сприятливих для них законів. Бізнес-групи використовують різні методи для отримання доступу до впливу на політичні рішення, серед яких: лобіювання, фінансова підтримка політиків та партій, вплив на медіа, а також залучення своїх представників до різних рівнів влади. З точки зору економічної теорії вплив бізнес-акторів на прийняття політичних рішень є важливою складовою розвитку бізнес-середовища, адже бізнес-клімат регулюється на законодавчому рівні. Однак не всі представники бізнесу можуть мати рівні можливості для впливу на прийняття політичних рішень, що порушує принцип рівної конкуренції і в результаті негативно впливає на розвиток економіки країни.

Більшість досліджень впливу бізнесу на владу в дискурсі України спрямовані на визначення саме чинників, які спричиняють виникнення корупційних зв'язків. В даній роботі ми прагнемо доповнити дискусію в літературі дослідженням зв'язків між депутатами Верховної Ради України VIII скликання та бізнес-групами та того, як ці зв'язки можуть впливати на голосування депутатів за закони, що мають позитивний вплив на бізнес-середовище. Аналіз дослідження побудований на основі зібраних даних щодо приналежності депутатів до бізнес-груп та голосуванням депутатів за закони, що мають позитивний вплив на бізнес-середовище відповідно до оцінки Індексу реформ. Було встановлено, що депутати, які мають прямі зв'язки з бізнес-групами схильні рідше голосувати «за» за закони, які покращують бізнес-середовище. Іншими словами, депутати, які мають бізнес-зв'язки більшою мірою зацікавлені у збереженні статусу кво у бізнес-середовищі порівняно із тими депутатами, які не мають зв'язків із бізнесом.

На основі отриманих результатів дослідження запропоновані зміни до публічної політики для вирішення проблеми порушення рівня конкуренції представників бізнесу, що зумовлене надмірним впливом бізнес-груп на прийняття політичних рішень.

Ключові слова: бізнес-групи, корупція, конкуренція, голосування депутатів, теорія захоплення держави.

Кількість слів: 7441

1.2. Вступ

Ми припускаємо що деякі представники влади в Україні можуть штучно створювати умови, за яких порушується принцип рівності для всіх представників бізнесу, бо зацікавлені в короткотривалих реформах (наприклад якщо розглядати їх, як інституційних кочівників) або збереженні статусу кво.

Це може бути спричинено тим фактом, що вони мають власні бізнес-інтереси, або зв'язки з бізнес групами, для яких здійснюють вплив на замовлення «за закритими дверима», отримуючи за це грошові чи іншого виду винагороди, тобто є учасниками корупційних схем.

Яка саме кількість та природа таких зв'язків, за якими принципами вони формуються в Україні та чи відіграють основну роль саме представники політики, як актори, які можуть бути зацікавлені або не зацікавлені в зміні статусу кво не тому, що їх політичне рішення було “замовлено”, а тому, що вони наслідують власні бізнес-інтереси, бо навіть являючись діючими представниками влади мають приналежність до бізнес груп?

Наразі нам невідомо про дослідження, які б розкривали ці питання в контексті України в повній мірі. Дослідження щодо зв'язків представників бізнесу та політиків в контексті України описують здебільшого контроль бізнес груп над політичними партіями або окремими секторами економіки. Також значна частина літератури зосереджена на впливі олігархів на політиків.

В своєму дослідженні Sławomir Matuszak зазначає, що представники великого бізнесу часто є набагато важливішими гравцями на українській політичній сцені, ніж самі політики (Matuszak, 2012). Автор також зазначає, що в взаємодія інтересів олігархів є тим реальним механізмом, який формує українську політику. Відповідно, якщо змінюється діюча влада, олігархи найвірогідніше знаходять спільну мову з новими представниками влади, яким пропонують фінансову підтримку.

Інше дослідження (Wilson, 2016) також описує олігархів, як фактор, що сприймається українцями, як перешкода реформам. У статті наведено приклад опитування, проведеного в липні 2015 року, в якому респондентів попросили оцінити, чи ключові сили підтримують чи виступають проти економічних і антикорупційних реформ, де бал 0 означав нейтральність, бал 50 – повну підтримку, а бал - 50 – повну опозицію. Уряд оцінений погано -19,5, Росія в -10,7, а діючий президент -2,3; «олігархи» були в кінці списку та набрали -44 балів. «Країни Заходу» тим часом отримали рейтинг +9,1. (Reforms in Ukraine: Public Opinion, 2015).

Для з'ясування природи поведінки депутатів під час голосування за закони, які змінюють статус кво в бізнес середовищі та визначення факторів, які можуть

впливати на прийняття рішення щодо голосування, нами було сформоване аналітичне питання:

Чи є зв'язок між приналежністю депутатів до бізнес-груп та ймовірністю, що вони будуть голосувати за закони, які змінюють статус кво в бізнес середовищі?

Для відповіді на поставлене аналітичне питання ми сформували декілька теоретичних очікувань, щодо факторів, які впливають на голосування депутатів, серед яких: приналежність до бізнес групи (пряма чи непряма), відношення до діючої влади (депутат належить до опозиції чи до коаліції), стать та освіта. Ми припускаємо, що ці змінні можуть мати вплив також і на те, як голосують депутати за закони з нижчими чи вищими оцінками законів відповідно до оцінювання Індексу оцінки реформ.

Результати даного дослідження можуть бути доповненням до майбутніх досліджень поведінки представників влади, які мають приналежність до бізнес груп та процесів, які виникають внаслідок таких взаємодій. Також в наступних дослідженнях можуть бути додані додаткові параметри, які не були враховані в даній роботі, але теоретично можуть також мати вплив (наприклад зв'язок з олігархами, голосування за закони конкретних галузей індустрії, вік депутатів, приналежність до фракції, аналіз інших скликань Верховної Ради України та їх порівняння).

На основі висновків до даного дослідження ми пропонуємо зміни до публічної політики.

2. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

2.1. Бізнес-групи та теорія захоплення держави

В 1998 році в журналі *Foreign Affairs* виходить стаття Joel S. Hellman “Winners Take All: The Politics of Partial Reform in Postcommunist Transitions”, у якій автор стверджує, що в період після холодної війни стостерігається різке підвищення рівня корупції у країнах, що розвиваються (Hellman, 1998), що пов’язане з підтримкою окремими вузькими групами (*narrow interest groups*) (Dávid-Barrett, 2023) проведення часткових реформ (*partial reform equilibrium*). Hellman застерігає, що такі часткові реформи негативно впливають на загальне населення у довгостроковій перспективі, але роблять переможцями акторів, які мають пряму вигоду від таких реформ.

Такий тип систематичної корупції спостерігався в колишніх країнах Радянського Союзу (Hellman фтвKaufmann, 2000). Так еліти-захоплювачі потребують отримати доступ до ресурсів — фізичних, економічних чи інституційних — які вони можуть розподілити між собою, а також серед своїх партнерів або клієнтів, щоб купити різного роду лояльність у вигляді класичної клієнтської домовленості (Hicken, 2011).

Враховуючи той факт, що метою таких акторів (або груп) є збагачення та забезпечення сприятливих умов для просування своїх власних інтересів вони здатні утворювати зв’язки з представниками влади, через які здійснюють вплив на державні інститути. В країнах пострадянського простору та зокрема в Укаріні такими вузькими грапами є бізнес-гупи, які часто створені олігархами. Останні встановлюючи особисті зв’язки з представниками влади чи політичними партіями, отримують доступ до контролю влади та впливають на прийняття політичних рішень. В свою чергу Wedel описує інших акторів, яких добре ілюструє явище “institutional nomads” - або ж феномен «інституційних кочівників», що полягає у тому, що є індивіди, які легко мігрують від політичної до бізнес діяльності, в залежності від того де отримують більшу вигоду (Wedelб 2003).

Отже ми маємо **бізнес-групи**, які прагнуть збагачуватися за рахунок ведення бізнесу у максимально сприятливих для них умовах, **інституційних кочівників**, які стратегічно переміщуються між ролями у державному та приватному секторах в залежності від того, де вони можуть впливати на правила або уникати їх (Dávid-Barrett, 2023) та представників влади - **політиків**, які зацікавлені якомога довше втримати владу у своїх руках, що спонукає їх конкурувати за вплив на державотворення (Grzymała-Busse, 2007). Отже, можна зробити висновки, що наслідуючи свої власні цілі ці актори пов’язані між собою тісними взаємозв’язками.

У міжнародній дискусії досі постає питання яким чином можна довести захоплення влади? Якщо бізнес-групи здійснюють вплив на прийняття політичних рішень припустимо в певній індустрії, то логічно було б орієнтуватися на початкові

цілі політичного рішення та те, як це рішення вплинуло на кінцевих бенефіціарів - “переможців” конкретної політики (Stigler 1971). В свою чергу дослідник Behagel та його колеги зазначають, що політичні рішення зачасту мають непередбачувані наслідки в довгостроковій перспективі (Behagel and Le Barbanchon, 2015; Margetts and Hood, 2012), а отже така оцінка є суперечною.

Ще одна група дослідників підтверджує недостатню кількість емпіричних даних в літературі, за якою можна було б зробити висновки про те, за якими критеріями можна визначити захоплення влади (Carpenter and Moss, 2013) та наполягають на необхідності досліджень доказів того, чи насправді переможці державної політики мали вплив на політику в цьому напрямку.

2.2. Конкуренція та потреба у взаємодії бізнесу та влади

Відомо, що конкуренція - це рушійна сила розвитку, в тому числі і економічного. Дослідник Schmitter вважає конкуренцію базовим принципом економічного розвитку (Schmitter, 1999), де отримання прибутку є основним показником успішності представників бізнесу, а спроби зниження можливості отримувати прибутки сприймаються як націлене порушення принципу рівних можливостей для всіх представників бізнесу.

Представники бізнесу і влади тісно пов'язані двосторонніми впливами та взаємозалежністю від рішень одне одного. Бізнес зацікавлений у максимально довготривалій перспективі свого розвитку, шляхом збільшення прибутків. Цього стає можливо досягти при тісній взаємодії з владою, коли закони та бізнес клімат побудований таким чином, щоб забезпечити сталий розвиток бізнесу. Тож зацікавлені у спільних можливостях, бізнес-структури (окремі представники бізнесу, бізнес асоціації, бізнес групи), впливають і один на одного, і відповідно на владу, створюючи тиск, який за А.Бентлі є визначальним фактором державної політики (Bentley, 1967).

Ще один дослідник Р. Даль у своїй концепції “плюралістичної демократії” припускає, що сучасні плюралістичні Західні суспільства створили умови для вільної конкуренції груп інтересів (Dahl, 1971), що може бути одним з факторів їх успішної економічної моделі. Основними характерними ознаками плюралістичної моделі взаємодії бізнесу і держави є:

- існування численних груп тиску та груп інтересів, що конкурують між собою за вплив на політику;
- держава залишається незалежною від груп тиску, виступаючи у ролі арбітра, тоді як групи інтересів можуть висувати їй свої пропозиції і деякі з них можуть бути інституціоналізовані.

Концепція плюралізму також передбачає, що держава виступає в ролі незалежного арбітра між групами тиску, беручи до уваги як інтереси бізнес-груп, так

і загальнонаціональні інтереси, а тобто добробут суспільства. У плюралістичній системі приватний бізнес, поряд з державою, є рівноправним учасником політичного процесу.

Ще однією моделлю взаємодії влади та бізнесу в інтересах розвитку національної економіки можна розглядати їх спільну соціальну відповідальність перед громадянами країни. Так основоположник економічної теорії монетаризму М. Фрідман наголошував на те, що “найважливішою соціальною відповідальністю ділового світу є використання ресурсів у діяльності, що спрямована на збільшення прибутку за умови дотримання правил вільної конкуренції” (Мільтон, 2010,).

У 1930–1940-х рр з'являється «Теорія порядку», що стала методологічною основою соціального ринкового господарства Федеративної Республіки Німеччина після війни. Коли держава почала вибудовувати свою нову економіку з «чистого аркуша» (Dyson, 1980). Ця теоретично-методологічна конструкція базувалася на ідеї синтезу політичної економії і права, ідеї про те, що держава організовує ринок, шляхом проведення політики порядку при вирішальній ролі вільної конкуренції між представниками бізнесу.

Важливу роль у взаємовідносинах держави і бізнесу відіграє, як правило, «структура держави». Особливості конституційного ладу і організація центрів прийняття ключових рішень визначає як саме буде взаємодіяти бізнес, відстоюючи свої інтереси: підприємці можуть намагатися послідовно впливати на різні центри прийняття рішень, один за іншим, поки не виявляють точки, де до їх запитів поставляться з достатнім розумінням (Coleman William, 1988). Однак різні форми організації державного апарату (політичної централізації держави), навпаки можуть обмежувати доступ до центрів формування урядової політики і в цьому випадку спонукають групи інтересів бізнесу до консолідації. Так виникають бізнес асоціації, бізнес об'єднання чи союзи комерційних компаній.

Такі асоціації на думку Даля є повноправними учасниками в процесах прийняття державних рішень та в першу чергу діють відповідно до власних інтересів. М. Олсон, у своїй роботі “Логіка колективних дій. Суспільні блага і теорія груп”, аналізуючи основні теорії впливових груп, стверджує, що «великі економічні групи, які працюють на свій економічний інтерес, є безумовною основою політичного процесу» (Olson, 1993).

Представники влади створюють правила гри на внутрішньому та міжнародному ринках для бізнесу (регуляторні вимоги, вимоги щодо сплати податків, формування мита на експорт та імпорт, політику щодо запозичень, оренди, ціноутворення і т.д.). В той же час представники бізнесу є основними реципієнтами таких правил гри, які постійно намагаються впливати на тих, хто приймає політичні рішення, пропонуючи голоси чи фінансові стимули в обмін на бажаний результат (Frieden фтв Martin, 2002), створюючи союзи з політиками (Shleifer, 1997; Markus and Charnysh, 2017), а також співпрацюючи між собою.

2.3. Інструменти впливу на прийняття політичних рішень

Завдяки політиці лобіювання чи інституту «*government relations*» (GR) в деяких країнах Європи, США, Канаді відбувається конкуренція між різними бізнес групами, в результаті якої зберігається принцип рівних можливостей. Співпраця між центральними органами виконавчої влади і бізнесом (GR) є одним з найдієвіших інструментів у спілкуванні з політиками щодо інтересів бізнесу, які потребують взаємодії з владою.

Доспан виділяє дві сучасні моделі правового регулювання політики лобізму: англосаксонську та континентальну моделі. Англосаксонська модель полягає у наявності спеціальних нормативно-правових актів, які регулюють діяльність лобі та притаманна США та Канаді. Континентальна модель, що притаманна Франції, не включає наявності нормативно-правових актів для регуляції. Постає питання яким чином відбувається процес взаємодії влади та бізнесу в країнах пострадянського простору, які не мають законних інструментів впливу чи робочих інститутів взаємодії?

В Україні попри декілька спроб легалізувати інститут лобізму так і не вдалось. Законопроекти «Про лобіювання в Україні» та «Про правовий статус груп, об'єднаних спільними інтересами (лобістських груп) у Верховній Раді України», так і залишились не прийняті до сьогодні.

Ми припускаємо що представники влади можуть штучно створювати умови, за яких порушується принцип рівності для всіх представників бізнесу, бо не зацікавлені у формуванні політики спрямованої на розвиток між секторальної взаємодії по типу *government relations* (GR) чи побудові інституту лобізму в Україні. Це може бути спричинено тим фактом, що вони мають власні бізнес-інтереси, або деякі зв'язки з бізнес групами, для яких здійснюють вплив на замовлення «за закритими дверима», отримуючи за це грошові чи іншого виду винагороди, тобто є учасниками корупційних схем.

Зачасту учасник корупційної схеми проявляє себе у трьох формах, за яких особа одержує неправомірну вигоду, а саме:

1) одержує її у виді права на чужу річ, якою заволодіває, або чужої речі, яку викрадає;

2) одержує її у виді незаконного користування чужою річчю, несплати належного або одержання неналежного – переваги, пільги, послуги, нематеріального активу чи вигоди немайнового характеру;

3) одержує (або просить або ж вимагає) її за вчинення дії чи бездіяльності в інтересах іншої особи. Ця форма не існує без свого дзеркального відображення –

надання (або пропозиції) неправомірної вигоди першій особі за вчинення нею зазначеної дії чи бездіяльності. (Калітенко, Калмиков, Коліушко та ін., 2019.)

Яка природа зв'язків між голосуванням депутатів та їх приналежністю до бізнес груп та за якими принципами вони формуються в Україні? Наразі досліджень, які б розкривали ці питання недостатньо, щоб дати відповідь повною мірою, тому ми і обрали саме таку тему нашого дослідження. Ми припускаємо, що результати цього дослідження стануть підґрунтям для наступних масштабних досліджень взаємозв'язків приватного та державного секторів та допоможуть посилити ідею легалізації інституту лобізму в Україні.

Відомо, що рівні конкурентні умови, підвищують рівень прозорості процесу ухвалення управлінських рішень та зменшують потенціал використання при цьому корупційних інструментів (Leif and Speth, 2006).

У дослідженні особливостей розвитку малого бізнесу в сучасних умовах (включаючи умови під час пандемії спричиненої вірусом COVID-19) Пархоменко зазначає, що сфера малого бізнесу впливає позитивно на формування середнього класу населення та розвиток економіки держави (як і окремого регіону). В свою чергу, крім переваг підприємництва, як чинника, що впливає на розвиток економіки, існує проблема в залежності підприємницької діяльності від впливу зовнішніх економіко-кризових факторів порівняно з представниками середнього та великого бізнесу. Особливо важливим слід вважати нерівну конкуренцію, що впливає на рівні з інфляцією, економічним спадом, корупцією, адміністративними перешкодами та впливом монополій (Міца, 2018).

В даній роботі ми також звертаємо увагу на проблему порушення рівності конкурентних умов під час впливу на політичні рішення для представників бізнесу. Забезпечення рівних умов конкуренції досягається шляхом використання різних інструментів, якими активно оперують бізнес-групи для того, щоб здійснювати вплив на прийняття політичних рішень представниками влади. В контексті України малий та середній бізнес має значно менше можливості повпливати на прийняття політичних рішень, що призводить до того, що умови рівної конкуренції можуть бути порушені. Конкурентна рівність для представників середнього та малого бізнесу може бути взагалі відсутня, що відповідно порушує принцип рівних можливостей.

Ми припускаємо, що в контексті країн пострадянського простору, в яких не імplementовано політику лобізму чи інститут GR, такий інструмент впливу використовують окремі бізнес групи або їх представники, які мають прямі чи непрямі зв'язки з представниками влади (депутатами). В свою чергу це порушує рівність конкуренції та створює умови, за яких бізнес групи, які не мають таких зв'язків не можуть впливати на прийняття політичних рішень в рівних умовах, що призводить до нерівномірного розвитку ринку.

В той же час існує думка, що посилення конкуренції може бути способом зменшення віддачі від корупційної діяльності, що висвітлюється підходом до боротьби з корупцією, заснованим на економіці (Bliss and Tella, 1997). Основний

аргумент такої думки полягає у припущенні, що на ринках, на яких панує досконала конкуренція, не може бути корупції, бо не має надлишкових прибутків, з яких можна було б платити хабарі. Однак контр аргументом виступає практичний досвід, який показує, що країни, які підвищили рівень конкуренції в економіці, іноді відчували підйом корупції.

Незважаючи на антикорупційні заходи вжиті протягом останніх п'яти років та численні структурні маяки щодо антикорупційної політики України з боку МВФ (IMF Country Report No. 11/325) та інших міжнародних організацій, високий рівень корупції все ще є однією з найбільших проблем в Україні, що впливає на розвиток бізнесу та спроможність України та локальних підприємств приймати участь у міжнародних інвестиційних програмах, легітимно впливати на політики щодо бізнесу та вести відкритий діалог з представниками влади.

Тож не зважаючи на те, що політика щодо конкуренції, на думку дослідників, є простим інструментом для боротьби з корупцією, економісти досі не визначили до кінця за яких умов зростання конкуренції може призвести до ефективного зменшення корупції. Роуз-Акерман наголосила про важливість подальших досліджень взаємозв'язку між конкуренцією та корупцією. Вона стверджувала, що «роль конкурентного тиску в запобіганні корупції може бути важливим аспектом стратегії стримування хабарництва посадовців низького рівня, але такий вплив вимагає широкого дослідження як організаційної, так і ринкової структури на стимули до корупції стикаються як з бюрократами, так і з їхніми клієнтами»¹.

2.4. Аналітичне питання

Опираючись на описані в літературі питання, було сформоване аналітичне питання: *Чи є зв'язок між приналежністю депутатів до бізнес-груп та ймовірністю, що вони будуть голосувати за закони, які змінюють статус кво в бізнес середовищі?*

¹ *The importance of further research on the relationship between competition and corruption has been stressed by Rose-Ackerman (1988). She argued that “the role of competitive pressures in preventing corruption may be an important aspect of a strategy to deter bribery of low-level officials, but requires a broad based exploration of the impact of both organizational and market structure on the incentives for corruption facing both bureaucrats and their clients” (p. 278).*

3. ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

Для побудови дизайну дослідження ми орієнтувалися на дослідження, які описані в літературі та розкривають два основні підходи до зв'язків представників влади та бізнес груп. Перший підхід - це дослідження, які підтверджують теорію захоплення держави (state capture) в українському контексті, описуючи предстваників влади, як зацікавлених акторів в задоволенні інтересів бізнес груп та олігархів в обмін на їх фінансову підтримку задля власного збагачення. Більшість існуючих досліджень описують критерії за якими можна підтвердити або спростувати теорію захоплення держави в країнах пострадянського простору.

Другий підхід описує взаємодію влади з бізнесом, як приклад лобіювання інтересів бізнесу для покращення бізнес клімату для розвитку економіки. Важливим доповненням до дискусії між цими двома підходами може бути з'ясування **яким чином зв'язок депутатів та бізнес груп впливає на їх голосування під час прийняття законів, які відповідно до Індексу оцінки реформ здійснюють позитивний вплив на бізнес середовище**, а також розглянути додаткові фактори, які можуть мати вагомий вплив на голосування (приналежність до коаліції чи опозиції, стать, освіта). Ми додаємо додаткові змінні. Щоб отримати більше інформації про ті фактори, які можуть мати значний або незначний вплив на прийняття рішення під час голосування депутатів.

Для дослідження зв'язку між приналежністю депутатів до бізнес-груп та ймовірністю, що вони будуть голосувати за закони, які змінюють статус кво в бізнес середовищі нами було обрано підтверджувальний тип дослідження. Однак для опису методології дослідження варто зупинитися на гіпотезі та концептуалізації основної термінології, яка використовується в рамках даного дослідження.

3.1. Гіпотеза дослідження

Основоючись на літературі, ми виходимо з тези, що теорія захоплення держави має підтвердження для українського контексту, а саме - представники бізнес-груп мають вплив на прийняття рішень щодо законів, шляхом встановлення зв'язків з представниками влади (депутатами). В даному дослідженні ми припускаємо та маємо за мету перевірити гіпотезу: ***депутати, які мають зв'язки з бізнес групами голосують за закони, які позитивно впливають на бізнес середовище (змінюють статус кво)***. Таким чином ми зможемо довести або спростувати чи є представники влади інституційними кочівниками, що прагнуть перебуваючи в різних секторах в різні періоди часу використати можливість впливу

на політику для покращення бізнес середовища, чи вони є класичними учасниками корупційних схем. Отже, ми можемо визначити наступні теоретичні очікування:

- **Теоретичне очікування 1:** депутати, які мають зв'язок (**незалежна змінна**) з бізнес групами частіше голосують (**залежна змінна**) за закони, які змінюють статус кво для бізнес-середовища.
- **Теоретичне очікування 2:** депутати, які мають зв'язок (**незалежна змінна**) з бізнес групами рідше голосують (**залежна змінна**) за закони, які змінюють статус кво для бізнес-середовища, адже прагнуть уникнути змін умов для функціонування бізнесу або підтримують проведення часткових реформ (partial reform equilibrium).
- **Теоретичне очікування 3:** рівень освіти депутатів впливає на те, як вони голосують за прийняття законів, які змінюють статус кво для бізнес-середовища.
- **Теоретичне очікування 4:** стать депутатів впливає на те, як вони голосують за прийняття законів, які змінюють статус кво для бізнес-середовища.
- **Теоретичне очікування 5:** депутати, які знаходяться в опозиції до діючої влади схильні голосувати за закони, які змінюють статус кво для бізнес-середовища.

3.2. Концептуалізація

Для подальшого опису методології дослідження важливо зупинитися на основних термінах та концептуалізувати їх. Найчастіше ми звертатимемось до термінів бізнес групи, олігархи в контексті опису акторів, які здійснюють вплив на прийняття політичних рішень, а також поняття приналежності до бізнес-груп - в контексті наявності зв'язків депутатів з бізнес середовищем:

Класичне визначення терміну *бізнес групи* полягає у об'єднанні двох або більше комерційних підприємств з метою підвищення конкурентоспроможності та отримання переваг на ринку. Такі групи можуть об'єднуватися з метою обміну ресурсами, співпраці, взаємодії на ринку. Українські дослідники часто використовують термін "бізнес-група" для опису різноманітних об'єднань бізнесменів, які зазвичай контролюють значну частину економіки та при цьому мають вплив на політику. Термін "бізнес-група" також може використовуватися для опису ситуації, коли декілька компаній знаходяться під контролем однієї особи або групи осіб, які зазвичай мають спільний інтерес.

В літературі бізнес групи часто визначаються як зростаюча форма організацій, які мають вирішальний вплив на розвиток економіки як всередині країни так і на

міжнародному рівні (Barbero and Puig, 2016) при цьому також підкреслюється, що бізнес-групи є акторами, які залучені до корупційних схем в результаті “співпраці” з державним сектором (Marie dela Rama, 2012).

Бізнес групи в Україні або фінансово промислові групи (ця назва більше поширена в країнах СНД) (Viatcheslav Avioutskii, 2010) будують стабільні та довготривалі відносини з представниками влади для одержання впливу на процеси формування політики. Дослідники Kosals, Boisot, Child та Олейник визначають їх як акторів “кланового” (Kosals 2006) або “мережевого” капіталізму (Boisot and Child, 1996), які вибудовують соціальну мережу яка впливає на владу через через суперництво, співпрацю та переговори шляхом обміну ресурсами (Pappi and Konig, 1995), тобто бізнес групи купують голоси представників влади в обмін на фінансові ресурси, що і створює корупційні схеми.

В даній роботі ми також визначаємо **приналежність представників влади, а саме депутатів до бізнес груп**, як наявність прямого зв'язку з бізнес середовищем. Прямий зв'язок депутата з бізнес групою означає, що депутат має безпосередній контакт з певною групою підприємців або бізнес-організацій. Такий зв'язок може включати у себе різноманітні форми співпраці, які не мають негативного значення. Це можуть бути консультації щодо законодавчих ініціатив, сприяння в законодавчому процесі для захисту інтересів малого чи середнього бізнесу, підтримку у вирішенні питань, пов'язаних з бізнесом-кліматом тощо.

Однак зв'язок депутатів та бізнес-груп може бути і негативним, коли депутат віддає перевагу інтересам бізнесу над інтересами громадян, яких він представляє або, якщо депутат отримує від бізнесу матеріальну вигоду. В такому випадку депутати прихильні до певних бізнес груп голосують за закони, які сприяють розвитку саме цих бізнес груп, що є предметом корупції та порушення закону. Приналежність до бізнес-групи може мати різні форми. Зазвичай, це означає, що депутат має певний рівень зв'язків та взаємодії з компаніями або бізнесменами, які входять до складу бізнес-груп. **Пряма належність до бізнес-групи** в даному дослідженні визначається, як тип зв'язку, при якому депутат є власником або співвласником бізнесу, що входить до складу бізнес груп.

Відповідно ми також розглядаємо **непрямую належність до бізнес груп**, яка полягає у наявності зв'язків у близьких осіб депутатів. Для визначення близьких осіб ми спираємось на Закон України Про запобігання корупції, де уточнено кого можна вважати близькою особою: “близькі особи - члени сім'ї суб'єкта, зазначеного у частині першій статті 3 Закону України Про запобігання корупції, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи

у синовлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта”.

В даному дослідженні ми збирали дані щодо приналежності до бізнес груп саме чоловіка або дружини депутата, батька, матері, та дітей. Так як ми використовували контент аналіз медіа та баз даних, які є у відкритому доступі ми змогли отримати інформацію про цих осіб.

В даній роботі ми розглядаємо зв'язок депутатів та бізнес груп через призму результату цього зв'язку, а саме того, яким чином відбувається голосування депутатів, які пов'язані з бізнес групами за закони, які мають безпосередній **вплив на бізнес-середовище**. Ми орієнтуємося на визначення закладене Індексом моніторингу реформ для оцінки впливу закону на бізнес-середовище. Індекс моніторингу реформ був розроблений аналітичною платформою VoxUkraine у 2015 році професором Олександром Мотиль а власне методологія індексу була розроблена членами редколегії VoxUkraine: Оленою Білан, Веронікою Мовчан та Ілоною Сологуб, за активної участі Віталія Ваврищука (<http://imorevox.org/>, далі Vox iMoRe).

Відповідно до методології індексу моніторингу реформ передбачається оцінка відібраного закону, що містить п'ять складових. І1. Урядування, І2. Державні фінанси, І3. Монетарна система, І4. Бізнес середовище, І5. Енергетика, І6. Людський капітал. Кожна складова охоплює декілька напрямків реформ, з якими можна ознайомитись детальніше на <http://imorevox.org/>. Складова бізнес-середовище, яка власне нас і цікавить, охоплює вплив на:

- Регулювання бізнесу
- Конкурентну політику
- Зовнішню торгівлю
- Корпоративне управління
- Права власності
- Інше в бізнес середовищі

Таким чином визначається чи є закон реформою чи антиреформою, а отже чи змінив закон статус-кво певного процесу в бізнес-середовищі. Методологічно згідно з Vox iMoRe: *«анти реформою вважається нормативно-правовий акт, який змінює поведінку економічних агентів, що в результаті призводить до більш (менш) ефективного використання економічних ресурсів»*.

Відповідно методологія Vox iMoRe зазначає *«реформою вважаються зміни у нормативно-правовому полі, які зменшують можливості для корупції, приводять ціни на окремі товари до ринкового рівня, зменшують перехресті субсидії, стимулюють конкуренцію тощо. Навпаки, антиреформою вважаються зміни у нормативно-правовому полі, які збільшують можливості для корупції, адміністративно встановлюють ціни на окремі товари нижче ринкового рівня,*

збільшують перехресні субсидії, вводять регуляторні обмеження, що обмежують конкуренцію, тощо».

Концептуалізовані вище визначення були використані при подальшій розробці методології дослідження.

3.3. Методологія

Методологічний дизайн дослідження базується на кількісному аналізі даних за допомогою інструментів статистичної обробки та візуалізації. Дослідження складається з наступних етапів:

- 1) збір даних за допомогою контент аналізу відкритих джерел та Індексу оцінки реформ.
- 2) кодування та зведення баз даних;
- 3) обробка (включає data cleaning) та статистичний аналіз даних.

3.3.1. Збір даних

На початку збору даних було визначено часову рамку дослідження. В даній роботі ми сфокусувалися на депутатах Верховної Ради восьмого скликання в період від 27 листопада 2014 року до 21 травня 2019 року, коли діючий станом на сьогодні, Президент Володимир Зеленський підписав Указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради восьмого скликання. Основним критерієм до вибору цього проміжку часу було те, що дані 8-го скликання щодо голосувань та прийнятих законів є в наявності в повній мірі, а також нам вдалося зібрати дані щодо бізнес зв'язків депутатів.

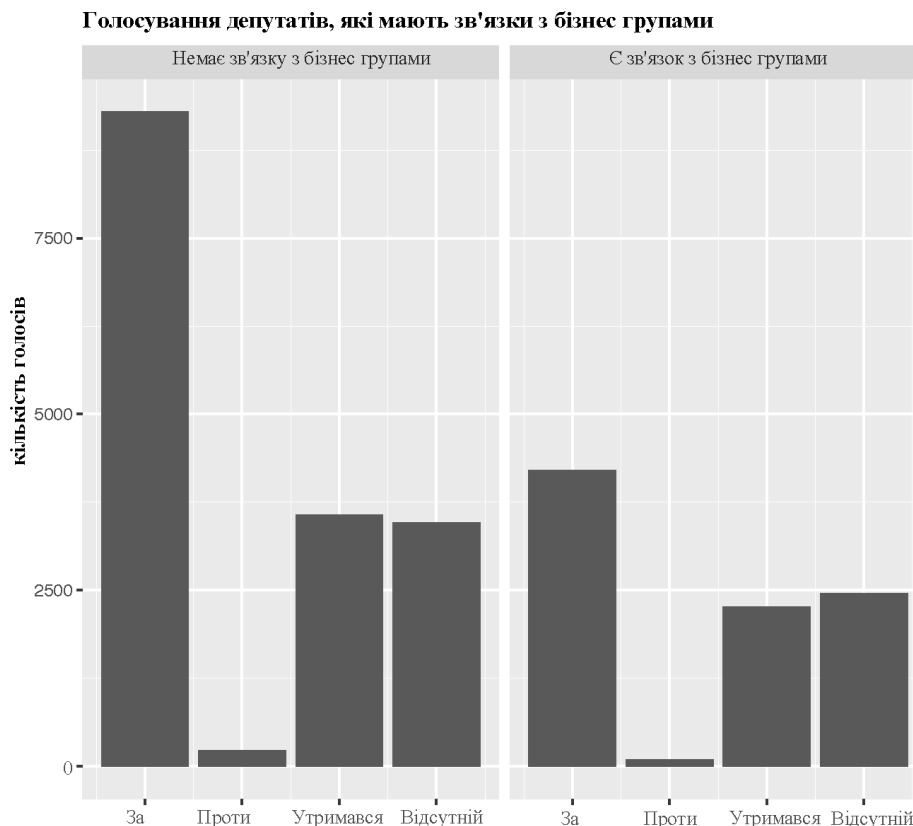
Під час збору даних було організовано три основні датасети:

Датасет з голосуванням депутатів Верховної Ради України 8 скликання:

Датасет містить id депутата, код закону, відповідний результат голосування та відношення до діючої влади, шляхом розподілу на коаліцію та опозицію.

Результати голосування були закодовані наступним чином: *так* = 1 (проголосовано за прийняття закону), *ні* = 0 (проголосовано проти прийняття закону), *утримався*, *був відсутній* та *не голосував*. За 0 ми позначали всі варіанти, які не є голосуванням “за”, тобто такі, результат яких показував, що депутат своїм голосом чи його відсутністю підтримує статус кво. Відсутність депутата на голосуванні, утримання голосу або ігнорування голосування вважається, як дія, що підтримує статус кво. Розподіл всіх варіантів голосування депутатів (*за*, *проти*,

утримався, був відсутній) за групами, які мають прямі зв'язки з бізнес групами та не мають бізнес зв'язків показує гістограма на **Графіку 1**. Згідно з Графіком 1 ми можемо бачити, що найбільше депутати, які не мають зв'язку з бізнес групами голосують «за» прийняття законів, що впливають на бізнес середовище. В свою чергу серед тих депутатів, які мають зв'язок з бізнес групами набагато більша частка тих, які утрималися і були відсутні.

Графік 1. Розподіл всіх варіантів голосування депутатів Верховної Ради України восьмого скликання за групами, які мають прямі зв'язки та не мають.

В цьому ж датасеті було також визначено відношення депутатів до діючої влади - а саме їх приналежність до опозиції чи до коаліції. Так як поведінка депутатів має схильність до зміни, ми орієнтувалися на VI сесію (з 6 лютого до 21 липня 2017 року) для визначення голосування в складі опозиції чи коаліції кожної фракції (Блок Петра Порошенка, Народний фронт, Позафракційні, Опозиційний блок, Самопоміч, Група «Відродження», Радикальна партія, Батьківщина, Група «Воля народу»), до яких відповідно належать депутати. За основу було взято результати аналізу Vox.Ukraine, автором якого є Олександр Надельнюк, а саме його статтю “Мерехтлива Рада: який фактичний склад коаліції та опозиції в українському парламенті” (О. Надельнюк, <https://voxukraine.org/longreads/six-session/index-ua.html>). У своєму аналізі О. Надельнюк визначає, що в вибраний період 185 народних обранців можна віднести до коаліції (**Таблиця 1.**):

Фракція	Кількість осіб у коаліції	Кількість осіб у опозиції	Усього
Блок Петра Порошенка	101	37	138
Народний фронт	60	21	81
Позафракційні	27	22	49
Опозиційний блок		43	43
Самопоміч	18	8	26
Група «Відродження»	3	23	26
Радикальна партія	14	7	21
Батьківщина	10	10	20
Група «Воля народу»	3	16	19

Таблиця 1. Кількісний розподіл фракцій депутатів Верховної Ради України восьмого скликання на учасників коаліції та опозиції.

Датасет, в якому зібрані та закодовані дані, щодо приналежності депутатів до бізнес-груп:

Датасет містить ід депутата та інформацію щодо приналежності до бізнес групи з посиланням на відкриті дані з Інтернету (дані видань Форбс, Фокус, Новое Время <https://www.chesno.org/>, <https://opendatabot.ua/>, <https://youcontrol.com.ua/>, <https://rada.oporaua.org/>). Варто зазначити, що дана база даних може створювати обмеження дослідження, адже дані з відкритих джерел не можна вважати нормалізованими.

Також було визначено два типи приналежності депутатів до бізнес груп - прямий зв'язок та непрямий зв'язок. Дані відповідно закодовані в бінарному форматі. Отже депутати, які мають прямий чи непрямий зв'язок з бізнес групою

кодувалися, як 1, а депутати, які не мають зв'язку, або його неможливо визначити - 0.

Відповідно на **Графіку 2** представлений кількісний розподіл депутатів, які мають прямий та непрямий зв'язок з бізнес групами. Відповідно 165 депутатів були визначені як ті, що мають прямий зв'язок з бізнес групами та 176, як ті, що мають зв'язок однак непрямий (тобто з бізнес групами пов'язані їх близькі родичі). Нам не вдалося знайти підтверджуючі дані щодо прямої приналежності до бізнес груп 304 депутатів та непрямой для 293 депутатів, вони були що не мають зв'язків.

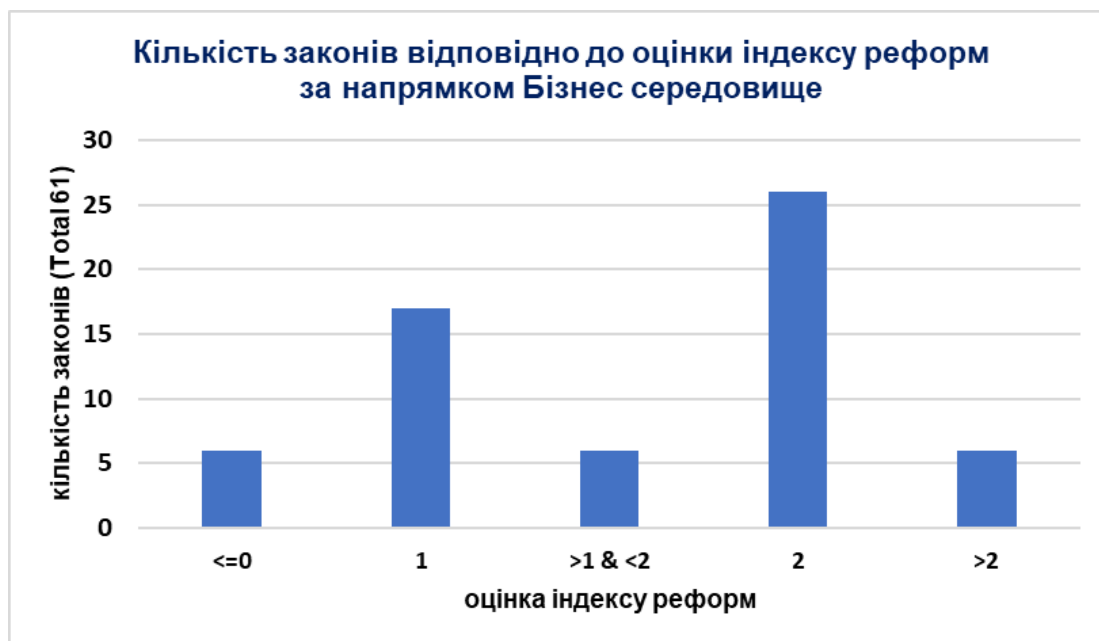
Графік 2. Розподіл депутатів Верховної Ради України 8-го скликання за наявністю прямого та непрямго зв'язку з бізнес групами.

Датасет, що містить оцінку Індексу реформ iMoRe:

Датасет містить код закону та оцінку Індексу реформ по складовій Бізнес-середовище. Методологія Індексу Vox iMoRe описує логіку оцінювання наступним чином: «Експерти оцінюють вплив кожного нормативного акту за одним чи кількома напрямками, визначеними в анкеті. Оцінка нормативного акту відображає ступінь його впливу на певний напрям реформ (негативний вплив зі знаком мінус, позитивний зі знаком плюс). Оцінка «+5»/ «-5» для нормативного акту означає, що він кардинально змінює «правила гри» або дуже суттєво впливає на поведінку багатьох економічних агентів (позитивно чи негативно, відповідно)».

Відповідно було вибрано 61 закон, за який голосували депутати в період роботи Верховної Ради України восьмого скликання. **Графік 3** містить розподіл кількості законів до оцінки, яка була визначена колегією Індексу реформ. Серед

визначених 61 закону найбільше законів мають оцінку 2, а найменше 0 та ті, що знаходяться в діапазоні оцінок між 1 та 2. Відповідно до методології оцінювання Індексу реформ, варто зазначити, що найсильніший вплив на реформу мають закони, оцінка яких є від 2 балів і вище.

Графік 3. Розподіл кількості законів до оцінки оцінки індексу реформ за напрямком Бізнес середовище.

3.3.2. Об'єм вибірки

Генеральна сукупність депутатів становила 469, з них 165 були визначені, як ті, що мають зв'язок з бізнес групами і 304, які не мають. Також була вибрано 61 закон, які аналізувалися Індексом реформ iMoRe в період від 2015 до 21-го травня 2019 рік, як ті, що впливають на бізнес-середовище. Варто зазначити, що індекс оцінки реформ розповсюджується і на інші НПА - такі, як регламенти, процедури, зміни до НПА, постанови тощо, однак ми відібрали тільки закони. За генеральну сукупність законів можна вважати всі закони, які були зареєстровані Верховною Радою України 8-го скликання - це 7703 закони.

3.3.3. Обробка та аналіз даних

Наступним етапом нашого дослідження була власне обробка даних. На першому етапі ми використовували **контент-аналіз** медіа видань (Форбс, Фокус, Новое Время), а також баз даних (<https://www.chesno.org/>, <https://opendatabot.ua/>, <https://youcontrol.com.ua/>, <https://rada.oporaua.org/>) для збору даних щодо

приналежності депутатів до бізнес груп та наявних в них бізнес зв'язків. Дані було зібрано та закодовано відповідно до інформації, яка розміщена у відкритому доступі. Ми обрали саме контент-аналіз над іншими методами аналізу текстів в мережі тому, що контент-аналіз дозволяє сконцентруватися на суті тексту, і унеможливує різні його інтерпретації в залежності від контексту (як наприклад при використанні дискурс-аналізу). На завершальному етапі дослідження ми провели кількісний аналіз статистичних показників, який полягав у двох різних підходах. Попередня обробка даних та початкові розрахунки були проведені за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel, остаточні - за допомогою програмного забезпечення RStudio. Код для обробки даних та посилання на таблиці з даними наведені у **Додатках А та Б**.

В першому підході була застосована логістична регресія (logit regression) для визначення залежності між зв'язком депутатів з бізнес-групами та тим, як вони голосують за закон, який впливає на бізнес середовище. В даному випадку те, як голосував депутат було залежною змінною (y), що відповідно закодований наступним чином: 1 присвоюється для голосу «за» закон, коли депутат проголосував «так», а 0 – коли депутата проголосував проти, не був присутній на голосуванні чи утримався від прийняття рішення. Зв'язок з бізнес групами незалежною змінною (x_1) – відповідно закодовано 1, якщо депутат має зв'язок та 0, якщо ні. Також ми розглянули додаткові параметри, які виступали незалежною змінною: відношення депутата до діючої влади (опозиція чи коаліція) - x_2 , стать x_3 та освіта x_4 . Логістична регресія була застосована у випадку, коли залежна змінна виражала прямий зв'язок з бізнес-групами та у випадку, коли непрямий (тобто приналежність до бізнес-груп мають близькі родичі депутата).

Ми використовували саме logit regression для аналізу залежності приналежності депутатів до бізнес груп та додаткових параметрів і тим як вони голосують, як основний метод, який базово застосовується у випадку, коли залежна змінна є бінарною (David A. Freedman, 2009), тобто може набувати тільки двох значень (0 або 1), код представлено у **Додатку А**.

В другому підході була застосована **OLS (linear probability model)**. для дослідження природи голосування депутатів за закони, які впливають змінюють статус кво, а отже мають позитивний вплив на бізнес середовище У цьому підході наша залежна змінна (y) є оцінкою Індексу реформ кожного з 61 законів з нашої вибірки.

Так як кожен закон має свою оцінку ми хотіли показати як голосують депутати за закони, які мають більшу оцінку та меншу оцінку, щоб з'ясувати, чи є зв'язок між тим як голосують депутати, які мають зв'язок з бізнес групами та тим як часто вони голосують “за” закони, що більше змінюють статус кво (бо мають вищу оцінку Індексу реформ відповідно).

Відповідно ми маємо три змінні:

- Змінна x_1 – голосування «за», яка показує чи серед усіх депутатів з вибірки депутати частіше голосують “за” закони з вищим Індексом оцінки реформ.
- Змінна x_2 - пряма приналежність до бізнес груп - показує чи депутати, які мають прямий зв'язок з бізнес групами частіше голосують під час прийняття законів з вищим Індексом оцінки реформ.
- Змінна x_3 - взаємодія (interaction) змінних x_1 та x_2 - показує різницю між депутатами, які голосують “за” і мають зв'язок з бізнес групами та тими, які голосують за і не мають зв'язку з бізнес групами.

4. РЕЗУЛЬТАТИ

Аналізуючи наші теоретичне очікування ми обрали додаткові параметри для порівняння зв'язку з тим, як голосують депутати, що мають прямий або непрямий зв'язок з бізнес групами. Наші додаткові параметри були визначені, як освіта депутата, гендер депутата та відношення до діючої влади (опозиція чи коаліція).

Також варто зазначити, що існує ще ряд параметрів, таких як вік депутатів, частота зміни їх відношення до діючої влади, робота в профільному комітеті, які не були враховані в даному дослідженні, але також можуть мати вплив на голосування. Наприклад ми припускаємо, що депутати, які залучені до роботи профільних комітетів можуть по різному голосувати за закони, які стосуються діяльності профільного комітету, так як мають певну експертизу.

Результати першого підходу аналізу ми поділили на дві частини, досліджуючи спочатку пряму приналежність до бізнес груп, а потім непряму.

Пряма приналежність до бізнес груп:

Ми почали аналіз з моделі, яка показує зв'язок між прямою приналежністю депутата до бізнес групи і його/її голосуванням «за» закон, який має позитивний вплив на бізнес середовище (**Таблиця 2. Модель 1**). Однак, ця модель має лише одну незалежну змінну, результат складно інтерпретувати, як причино-наслідковий зв'язок, тому ми розглядаємо моделі з додатковими параметрами, які ми додаємо по черзі (**Таблиця 2. Моделі 2-4**). Такий підхід дозволяє нам прослідкувати зміну коефіцієнту зв'язку віз **Моделі 1** до **Моделі 4**, бо ми прогнозуємо, що якісь змінні будуть значущими, а якісь ні.

Модель 1 показує, наявність статистично значущого зв'язку, що можна інтерпретувати, що депутати, які мають прямі зв'язки з бізнес-групами більше схильні голосувати за закони таким чином, щоб зберегти статус кво. При додаванні параметру відношення до діючої влади (опозиція чи коаліція) на **Моделі 2**, ми бачимо, що коефіцієнт негативний і значущий (рівень статистичної значущості наближається до 1%) , що говорить про те, що відношення до діючої влади, а саме приналежність до опозиції впливає на головування депутата таким чином, що він також зацікавлений у збереженні статусу кво.

В **Моделі 3** ми додали параметр освіти (має депутат вищу освіту чи ні) і також отримали підтвердження **Моделі 1** та **Моделі 2**. Тобто додаючи параметр освіта ми отримали позитивний ефект, але він не є статистично значущим ($p\text{-value} = 0.485$).

В **Моделі 4** ми додали параметр статі й також отримали підтвердження **Моделі 1** та **Моделі 2**. Коефіцієнт показує негативний ефект, але він також, як і коефіцієнт параметру освіти не є статистично значущим ($p\text{-value} = 0.881$).

Залежна змінна	Модель 1	Модель 2	Модель 3	Модель 4
Прямий зв'язок	-0.34*** (0.098)	-0.25*** (0.094)	-0.25*** (0.094)	-0.25*** (0.094)
Опозиція		-0.87* (0.090)	-0.88* (0.090)	-0.88* (0.091)
Освіта			0.24 (0.354)	0.24 (0.352)
Стать				-0.01 (0.127)
Кількість спостережень	28609	28609	28609	28609

Таблиця 2. Прямі зв'язки з бізнес групою і голосування “за” закон, який покращує бізнес середовище.

*Примітка: *, **, ***- рівень значущості відповідно 10%, 5% та 1%.*

Непряма приналежність до бізнес груп:

Наступним кроком було дослідження моделей непрямого зв'язку аналогічно до прямого. Ми досліджували, як основну залежну змінну - непрямий зв'язок депутатів з бізнес групами та додавали додаткові параметри - приналежність до опозиції, освіта та стать. Відповідно ми отримали результати **Моделей 1-4**, які свідчать про наявність значущості тільки за параметром приналежності до опозиції (**Модель 2, Модель 3 та Модель 4**). Тобто депутати, які перебували в опозиції до діючої влади були схильні голосувати за закони таким чином, щоб зберегти статус кво. В той час, як непрямий зв'язок не має значущого впливу на те, як голосують депутати. Додаткові параметри в **Моделі 3** та **Моделі 4** також не показують ефекту від впливу статі та освіти на голосування. Відповідні результати аналізу представлені у **Таблиці 3**.

Залежна змінна	Модель 1	Модель 2	Модель 3	Модель 4
Непрямий зв'язок	0.02 (0.093)	0.11 (0.089)	0.10 (0.089)	0.10 (0.089)
Опозиція		-0.92*** (0.093)	-0.93*** (0.093)	-0.93*** (0.094)
Освіта			0.20 (0.352)	0.20 (0.353)
Гендер				0.02 (0.128)
Кількість спостережень	28609	28609	28609	28609

Таблиця 3. Непрямі зв'язки з бізнес групою і голосування “за” закон, який покращує бізнес середовище

Примітка: *, **, ***- рівень значущості відповідно 10%, 5% та 1%.

Аналіз відповідно до першого підходу показує, що зв'язок між приналежністю депутатів до бізнес-групи та тим, як вони голосують за закони, що впливають на бізнес середовище справді є. Депутати, які мають прямі зв'язки з бізнес-групами більше схильні голосувати за закони таким чином, щоб зберегти статус кво. Додаткові параметри не виявили значимого зв'язку з голосуванням та освітою та голосуванням і гендером у випадку наявності прямої приналежності до бізнес груп. Однак цікавим видався результат аналізу зв'язку відношення до діючої влади: аналіз показує, що депутати, які знаходяться в опозиції до діючої влади більше схильні голосувати за закони таким чином, щоб зберегти статус кво.

В свою чергу наявність непрямих зв'язків депутатів не мають впливу на голосування, що доводить відсутність статично значущого зв'язку згідно з аналізом даних. Звідси виникає запитання чому наявність прямого зв'язку з бізнес групами має вплив на голосування, в той час, як наявність непрямого зв'язку - ні.

Ми вважаємо, що непрямий зв'язок містить в собі багато даних та додаткових умов (рівень залученості до бізнесу близьких родичів, компетенції депутата, сфера бізнес діяльності і т.д.) і не є такий сильним предиктором для виявлення залежності. Являючись безпосередньо частиною бізнесу через пряму приналежність до бізнес групи депутати, як актори на бізнес ринку можуть бути більше або менше зацікавлені в його реформуванні.

Результати другого підходу, а саме застосування linear probability model, показують, що відповідно до аналізу **Моделі 1** ми можемо зробити висновок, що всі

депутати, які голосують за закони, що впливають на бізнес середовище схильні більше голосувати за закони з вищими балами, тобто ті, які мають більший вплив на бізнес середовище і спрямовані на реформи бізнесу. Відповідно параметр прямої приналежності до бізнес груп в даному випадку не є статистично значущим, що немає значимої різниці в голосуванні між депутатами, які мають прямі зв'язки з бізнес групами і тими, які таких зв'язків не мають.

Параметр взаємодії між голосуванням «за» та прямою приналежністю до бізнес груп також не показує статистичної значущості, що підтверджує, що немає різниці в голосуванні «за» між депутатами, які мають прямі зв'язки з бізнес групами і тими, які не мають таких зв'язків з точки зору того, чи вони голосують за закони із вищим балом чи ні (Таблиця 4. Модель 1.)

Залежна змінна	Модель 1	Модель 2	Модель 3	Модель 4
X1 – голосування	0.036*** (0.008)	0.037*** (0.008)	0.037*** (0.008)	0.037*** (0.008)
X2- пряма приналежність до бізнес групи	0.007 (0.007)	0.006 (0.007)	0.006 (0.007)	0.006 (0.007)
Взаємодія X1 та X2	-0.009 (0.015)	-0.008 (0.015)	-0.008 (0.015)	-0.008 (0.015)
Опозиція		0.006*** (0.001)	0.006*** (0.001)	0.006*** (0.001)
Гендер			0.00006 (0.001)	0.00004 (0.001)
Освіта				-0.001 (0.003)
Кількість спостережень	28609	28609	28609	28609

Таблиця 4. Різниця між голосуванням депутатів Верховної Ради України восьмого скликання, які мають прямий зв'язок з бізнес групами за закон, який більшою мірою змінює статус кво.

Примітка: *, **, ***- рівень значущості відповідно 10%, 5% та 1%.

Додавши додаткові параметри - відношення до опозиції, стать та освіта, ми виявили, що лише параметр приналежності до опозиції має статистичну значущість, що додатково підтверджує результати першого підходу.

5. ВИСНОВКИ

Проведене дослідження доповнює теорію захоплення держави в розрізі країн пострадянського простору, зокрема конкретно в українському контексті. Результати дослідження ілюструють відповідність українських депутатів - акторам, які згідно з теорією захоплення держави зацікавлені у збереженні статусу кво, що підтверджено результатами аналізу першого підходу.

Також депутатів, які мають прямий зв'язок можуть виступати в ролі інституційних кочівників, які мігруючи між приватним сектором та політичною діяльністю обирають роль, яка найкраще задовольняє їх потреби.

Це також змушує нас розглядати депутатів через призму парадигми "хижацьких еліт", що полягає у прагненні залишити регуляторне поле незмінним та, можливо, підвищити за рахунок цього вірогідність свого політичного виживання. В такому випадку ми можемо передбачати, що голосування для збереження статусу кво здійснюється депутатами на замовлення бізнес груп, з якими вони мають зв'язки, а отже до участі в корупційних взаємодіях.

Однак ці результати можна трактувати з точки зору впливу бізнесу на прийняття політичних рішень. Результати свідчать, що депутати, які мають зв'язок з бізнес групами рідше голосують за закони, які реформують бізнес середовище, а отже ми можемо припустити, що представники бізнес груп не зацікавлені в зміні бізнес-клімату. Такий розподіл згідно з економічною теорією порушує правило рівної конкуренції для всіх представників бізнесу (зокрема для середнього та малого бізнесу) і негативно впливає на розвиток економіки країни.

Якщо ж ми порівнюємо депутатів, які голосують «за» і мають зв'язок з бізнес групами і депутатів, які голосують «за» і не мають зв'язку, наша модель показує, що немає доказів, що депутати, що мають зв'язок з бізнес групами голосують за закони із нижчим (чи вищим) балом.

Результати даного дослідження можуть бути доповненням до наступних досліджень поведінки представників влади, які мають приналежність до бізнес груп та процесів, які виникають внаслідок таких взаємодій. Також в наступних дослідженнях може бути розглянуто більше параметрів: зв'язок з олігархами, голосування за закони конкретних галузей індустрії, вік депутатів, приналежність до фракції, аналіз інших скликань Верховної Ради України та їх порівняння.

На основі висновків до даного дослідження ми пропонуємо зміни до публічної політики. Розуміючи який ефект здійснює вплив на прийняття політичних рішень окремими групами акторів, необхідно розробити рекомендації, при імплементації яких можна буде досягти більшого рівня конкуренції в бізнес середовищі, що може покращити стан ринкової економіки з одного боку та знизити рівень корупції з іншого.

6. ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Існує кілька можливих змін до публічної політики, які можуть зменшити вплив бізнес груп на депутатів та в свою чергу покращити рівень конкуренції в бізнес середовищі:

- **Посилення антикорупційних заходів:** введення більш суворих правил для запобігання корупції серед депутатів і бізнесменів.
- **Збільшення прозорості та підвищення впливу громадськості:** введення більш прозорих правил для політичної діяльності, зокрема забезпечення доступу до інформації про те, які бізнес-групи співпрацюють з депутатами і як вони впливають на законодавчий процес. Підвищення уваги громадськості до дій депутатів і бізнес-груп, які намагаються вплинути на законодавчий процес, може змусити депутатів стати більш відкритими про свої дії, а також допомогти громадськості виявляти випадки корупції.
- **Законодавчі обмеження:** Законодавчі обмеження на те, як бізнес-групи можуть взаємодіяти з депутатами, наприклад, заборона на прямі пожертви або на створення політичних допоміжних фондів, які мають на меті підтримувати конкретних депутатів.

Перелічені вище заходи можуть допомогти зменшити вплив бізнес-груп на депутатів і підвищити рівень довіри громадськості до законодавчих органів. Проте, їх реалізація складна і вимагає великої кількості ресурсів.

Ми пропонуємо розглянути можливі зміни під дещо іншою призмою. Так, як політичні актори та представники бізнесу пов'язані між собою взаємними впливами і такий зв'язок необхідний для функціонування економіки, ми пропонуємо створити механізми збільшення кількості представників бізнесу на прийняття політичних рішень.

Результати нашого дослідження показують, що окремі бізнес-групи впливають на депутатів, через їх прямі зв'язки (володіння бізнесом повне або часткове, входження до визначеної бізнес групи) в результаті чого в Верховній Раді формується популяція депутатів, які голосують таким чином, щоб статус кво не змінювався, бо це вигідно для бізнес груп.

Як відомо, середній бізнес - це саме ті гравці ринку, хто найбільше зацікавлені в реформуванні бізнес середовища та імплементації змін, які поліпшуватимуть бізнес-клімат.

Ми вважаємо, що якщо збільшити кількість представників середнього бізнесу та дати їм доступ до впливу на політичні рішення (це можна досягти за допомогою створення інструментів для навчання та імплементації практик **government relations**), то ймовірно виникне природня конкуренція між бізнес групами та представниками середнього бізнесу за вплив на політичне рішення.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sławomir Matuszak, 2012. “The oligarchic democracy. The influence of business groups on Ukrainian politics”, OSW Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Print-ISBN-13: 978-83-62936-14-4., 112 pages.
2. “Reforms in Ukraine: Public Opinion” (in Ukrainian), Democratic Initiatives, September 2015, available at <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/reformi-vukselelnja.htm> (hereafter, “Reforms in Ukraine: Public Opinion”).
3. Hellman, Joel S. 1998. “Winners Take All: The Politics of Partial Reform in Postcommunist Nations.” *World Politics* 50 (2): 203–34.
4. Hellman, J. S., Jones, G., & Kaufmann, D. (2000). *Seize the state, seize the day: State capture, corruption and inuence in transition* (World Bank Policy Research Working Paper No. 2444). Washington, DC: World Bank.
5. JANINE R. WEDEL, 2003, “Dirty Togetherness: Institutional Nomads, Networks, and the State-Private Interface in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union”, *Polish Sociological Review*, No. 142 (2003), pp. 139-159 (21 pages).
6. Dávid-Barrett, E. (2023). “State capture and development: a conceptual framework”, *Journal of International Relations and Development* <https://doi.org/10.1057/s41268-023-00290-6>
7. Hicken, A. (2011). ‘Clientelism’, *Annual Review of Political Science* 14(1): 289–310.
8. Grzymała-Busse, A. (2007). *Rebuilding Leviathan: Party Competition and State Exploitation in Post-Communist Democracies*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, Volume 41, Issue 7, <https://doi.org/10.1177/0010414008315030>
9. Stigler, G. J. (1971) ‘The Theory of Economic Regulation’ *The Bell Journal of Economics and Management Science* 2(1): 3-21.
10. Behagel, L., B., C., & Le Barbanchon, T. (2015) ‘Unintended Effects of Anonymous Résumés’, *American Economic Journal: Applied Economics* 7: 1-27.
11. Margetts, H., & Hood, C. (Eds.). (2012) *Paradoxes of modernization: unintended consequences of public policy reform*, Oxford: Oxford University Press.
12. Carpenter, D., & Moss, D.A. (Eds.). (2013). *Preventing regulatory capture: Special interest influence and how to limit it*. Cambridge University Press
13. Schmitter, P.C., und I. Brouwer. 1999. *Conceptualizing, Researching, and Evaluating Democracy Promotion and Protection*, EUI Working Paper SPS No. 99/9.

14. Bentley A.F., 1967 Process of Government; a study of social pressures [Електронний ресурс] // The Archive. – Режим доступу до журн.: <https://archive.org/details/processofgovernm00bent>.
15. Dahl R., 1971. Polyarchy: Participation and Opposition. New Haven: Yale University Press.
16. Фрідман Мільтон. Капіталізм і свобода / М. Фрідман; пер. з англ. – К: Дух і літера, 2010. – 320 с.
17. Dyson K. The State Tradition in Western Europe / K. Dyson. – Oxford: Oxford University Press, 1980. – 346 p.
18. Coleman William. Business and Politics / William Coleman. – Toronto: University of Toronto Press, 1988. – 296 p.
19. Mancur Olson wrote "The Logic of Collective Action", Acta Sociologica, Vol. 36, No. 3, Rational Choice Theory (1993), pp. 239-261 (23 pages).
20. Frieden, J., and Martin, L. L. 2002. International political economy: Global and domestic interactions. In Political science: The state of the discipline, edited by I. Katznelson and H. V. Milner, 118-146. New York: W.W. Norton.
21. Shleifer, Andrei, and Robert W Vishny. 1997. "A Survey of Corporate Governance." Journal of Finance 52 (2): 737-783.
22. Stanislav Markus and Volha Charnysh, 2017. The Flexible Few: Oligarchs and Wealth Defense in Developing Democracies, January 2017, Comparative Political Studies 50(12):00104140166880, [DOI:10.1177/0010414016688000](https://doi.org/10.1177/0010414016688000)
23. Доспан С. О. Лобізм як багатоаспектний феномен соціально-політичної системи // Вісник Поволзького інституту управління. - 2013. - № 3 (36). - С. 115-1
24. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / О. В. Калітенко, Д. О. Калмиков, І. Б. Коліушко та ін.; за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ, 2019. 359 с
25. Leif T. Speth R. Die funfte Gewalt. Lobbyismus in Deutschland. / Thomas Leif, Rudolf Speth. — Wiesbaden: CWV Fachverlage GmbH, 2006. — 366 s.
26. Міца В. В. Малий бізнес як суб'єкт економічної системи регіону. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 20(2). С. 123–126.
27. Christopher Bliss and Rafael Di Tella, 1997 "Does Competition Kill Corruption?", Journal of Political Economy , Vol. 105, No. 5 (October 1997), pp. 1001-1023.
28. Ukraine: Ex Post Evaluation of Exceptional Access Under the 2008 Stand-By Arrangement? November 2011 IMF Country Report No. 11/325
29. The importance of further research on the relationship between competition and corruption has been stressed by Rose-Ackerman (1988). She argued that "the role of competitive pressures in preventing corruption may be an important aspect of a strategy to deter bribery of low-level officials, but requires a broad based

- exploration of the impact of both organizational and market structure on the incentives for corruption facing both bureaucrats and their clients” (p. 278).
30. María Inés Barbero and Nuria Puig, 2016 “Business groups around the world: an introduction”, Pages 6-29 | Published online: 25 Jun 2015, <https://doi.org/10.1080/00076791.2015.1051530>
 31. Marie dela Rama, 2012 “Corporate Governance and Corruption: Ethical Dilemmas of Asian Business Groups”, *Journal of Business Ethics*, Vol. 109, No. 4 (September 2012), pp. 501-519 (19 pages).
 32. Viatcheslav Avioutskii, 2010 “The Consolidation of Ukrainian Business Clans” *Dans Revue internationale d'intelligence économique* 2010/1 (Vol 2), pages 119 à 141.
 33. L Kosals, 2006 “Essay on clan capitalism in Russia”. *Acta Oeconomica* 57 (1), 67-85, 2007.
 34. Boisot, M., & Child, J. (1996). From fiefs to clans and network capitalism: Explaining China's emerging economic order. *Administrative Science Quarterly*, 41(4), 600–628. <https://doi.org/10.2307/2393869>
 35. Pappi F. U., König T., Knoke D. (1995) *Entscheidungsprozesse in der Arbeits- und Sozialpolitik. Der Zugang der Interessengruppen zum Regierungssystem über Politikfeldnetze. Ein deutsch-amerikanischer Vergleich.* Frankfurt a. M.: Campus.
 36. David A. Freedman (2009). *Statistical Models: Theory and Practice.* Cambridge University Press. c. 128.
 37. Вулдрідж, Джеффри М. (2013). "Двійкова залежна змінна: модель лінійної ймовірності". *Introductory Econometrics: A Modern Approach* (5-е міжнародне видання). Мейсон, штат Огайо: південно-західний. С. 238–243. ISBN 978-1-111-53439-4.

8. ДОДАТКИ

8.1. Додаток А. Код застосований в першому підході аналізу даних.

```
library(dplyr)
library(readr)
library(readxl)
library(tidyr)
library(ggplot2)
library(forcats)
library(miceadds)

options(scipen = 10000000)

# Data wrangling
mps <-
  read_excel("C:/v4/business connectionsf.xlsx", sheet = "connection") %>%
  select(id_mp, full_name, direct, indirect, gender, education) %>%
  drop_na(id_mp) %>%
  mutate(gender = as_factor(gender))

voting <-
  read_excel("C:/v4/voting.xlsx", na = c("", "na")) %>%
  select(-full_name) %>%
  pivot_longer(!c(id_mp, fraction_id, fraction_name),
               names_to = "law_id",
               values_to = "vote") %>%
  rename(opposition = fraction_id) %>%
  mutate(opposition = as_factor(opposition))

law_scores <-
  read_excel("C:/v4/scoref.xlsx", sheet = "data_qc") %>%
  select(law_id, scoreb) %>%
  rename(reform_score = scoreb)

clean_data <-
  mps %>%
  left_join(voting, by = "id_mp") %>%
  left_join(law_scores, by = "law_id")

# write_csv(clean_data, "./long_vote_data.csv")
```



```

# EDA
clean_data %>%
  ggplot(., aes(x = gender, fill = gender)) +
  geom_bar(stat = "count") +
  stat_count(
    geom = "text",
    color = "black",
    size = 3.5,
    aes(label = after_stat(count)),
    position = position_stack(vjust = 0.5),
  ) +
  facet_wrap(~ direct)

```

```

clean_data %>%
  mutate(education = as_factor(education)) %>%
  ggplot(., aes(x = education, fill = education)) +
  geom_bar(stat = "count") +
  stat_count(
    geom = "text",
    color = "black",
    size = 3.5,
    aes(label = after_stat(count)),
    position = position_stack(vjust = 0.5),
  ) +
  facet_wrap(~ direct)

```

Logistic regression - прямой зв'язок

modell <-

```

clean_data %>%
drop_na(vote) %>%
# glm(vote ~ direct, data = ., family = "binomial")
miceadds::glm.cluster(vote ~ direct,
  data = .,
  family = "binomial",
  cluster = "id_mp")

```

change in probability of a "yes" vote given that mp has a business connection

```

summary(modell) %>% "[["(2) %>% plogis()

```

```

# Multiple logistic regression
model2 <-
  clean_data %>%
  drop_na(vote) %>%
  miceadds::glm.cluster(
    vote ~ direct + opposition,
    data = .,
    family = "binomial",
    cluster = "id_mp"
  )
# change in probability of a "yes" vote given that mp has a business connection
summary(model2) %>% "[["(2) %>% plogis()

# Multiple logistic regression
model3 <-
  clean_data %>%
  drop_na(vote) %>%
  miceadds::glm.cluster(
    vote ~ direct + opposition + education,
    data = .,
    family = "binomial",
    cluster = "id_mp"
  )
# change in probability of a "yes" vote given that mp has a business connection
summary(model3) %>% "[["(2) %>% plogis()

# Multiple logistic regression
model4 <-
  clean_data %>%
  drop_na(vote) %>%
  miceadds::glm.cluster(
    vote ~ direct + opposition + education + gender,
    data = .,
    family = "binomial",
    cluster = "id_mp"
  )
# change in probability of a "yes" vote given that mp has a business connection
summary(model4) %>% "[["(2) %>% plogis()

```

```
# Logistic regression - непрямий зв'язок
```

```
model1 <-
```

```
  clean_data %>%  
  drop_na(vote) %>%  
  # glm(vote ~ indirect, data = ., family = "binomial")  
  miceadds::glm.cluster(vote ~ indirect,  
                        data = .,  
                        family = "binomial",  
                        cluster = "id_mp")
```

```
# change in probability of a "yes" vote given that mp has a business connection  
summary(model1) %>% "[["(2) %>% plogis()
```

```
model2 <-
```

```
  clean_data %>%  
  drop_na(vote) %>%  
  # glm(vote ~ indirect, data = ., family = "binomial")  
  miceadds::glm.cluster(vote ~ indirect + opposition ,  
                        data = .,  
                        family = "binomial",  
                        cluster = "id_mp")
```

```
# change in probability of a "yes" vote given that mp has a business connection  
summary(model2) %>% "[["(2) %>% plogis()
```

```
model3 <-
```

```
  clean_data %>%  
  drop_na(vote) %>%  
  # glm(vote ~ indirect, data = ., family = "binomial")  
  miceadds::glm.cluster(vote ~ indirect + opposition + education,  
                        data = .,  
                        family = "binomial",  
                        cluster = "id_mp")
```

```
# change in probability of a "yes" vote given that mp has a business connection  
summary(model3) %>% "[["(2) %>% plogis()
```

```
model4 <-
```

```
  clean_data %>%  
  drop_na(vote) %>%
```

```
# glm(vote ~ indirect, data = ., family = "binomial")
miceadds::glm.cluster(vote ~ indirect + opposition + education + gender,
  data = .,
  family = "binomial",
  cluster = "id_mp")

# change in probability of a "yes" vote given that mp has a business connection
summary(model4) %>% "[["(2) %>% plogis()
```

8.2. Додаток Б. Код застосований в другому підході аналізу даних.

#OLS (linear probability model)

did_model1<-

```
clean_data %>%  
select(id_mp, vote, direct, reform_score) %>%  
drop_na(vote) %>%  
miceadds::glm.cluster(reform_score ~ vote + direct + vote:direct,  
  data = .,  
  cluster = "id_mp",  
  family = "gaussian")
```

summary(did_model1)

did_model2 <-

```
clean_data %>%  
select(id_mp, vote, direct, reform_score, opposition) %>%  
drop_na(vote) %>%  
miceadds::glm.cluster(reform_score ~ vote + direct + vote:direct + opposition,  
  data = .,  
  cluster = "id_mp",  
  family = "gaussian")
```

summary(did_model2)

did_model3 <-

```
clean_data %>%  
select(id_mp, vote, direct, reform_score, opposition, gender) %>%  
drop_na(vote) %>%  
miceadds::glm.cluster(reform_score ~ vote + direct + vote:direct + opposition +  
gender,  
  data = .,  
  cluster = "id_mp",  
  family = "gaussian")
```

summary(did_model3)

```
did_model4 <-  
  clean_data %>%  
  select(id_mp, vote, direct, reform_score, opposition, gender, education) %>%  
  drop_na(vote) %>%  
  miceadds::glm.cluster(reform_score ~ vote + direct + vote:direct + opposition +  
gender + education,  
    data = .,  
    cluster = "id_mp",  
    family = "gaussian")  
  
summary(did_model4)
```